

**140 РОКІВ ТОМУ В СВІТОВОМУ ОКЕАНІ (до 140-річчя завершення
навколосвітньої експедиції на корветі «Челленджер»)**

***Половка С. Г. – доктор геол. наук, професор
кафедри географії та методики її навчання***

УДПУ імені Павла Тичини

sergi_polovka@ukr.net

Коротко характеризуючи історію різнобічного вивчення Світового океану наприкінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. відмітимо, що днем народження океанології та морської геології як наук у світі прийнято вважати 21 грудня 1872 р., коли паровий корвет Британського королівського флоту «Челленджер» під керівництвом Ч. У. Томсона розпочав свої перші океанографічні дослідження [1 – 2]. «Челленджер», що в перекладі з англійської означає «Той хто кидає виклик», був вітрильним судном, побудованим для військових потреб (рис. 1). Його водовміщення – 2306 т, екіпаж 240 чол., судно обладнане допоміжним пара-двигуном із двома гвинтами. В 1872 р. на судноверфі у Ширнессі його було переобладнано в експедиційне. Головну палубу було відведено під лабораторії та робочі приміщення, судно було укомплектовано сітками, тралами, драгами, сотнями миль тросу, мікроскопами, хімікаліями, склянками тощо.

21 грудня 1872 р. експедиція у складі Уайвіла Томсона (керівник експедиції), Джона Меррея, Генрі Ноттіжа Мозлі, Д. І. Бьюкенена, А. Фон Віллемаса-Зум, Д. Д. Уайльда, Уільяма Стерлінга та їх помічників відправилася у майже чотирирічний навколосвітній рейс. Програма робіт експедиції включала дослідження та вивчення океану в районі Португалії, Іспанії, Азорських островів, островів Зеленого Мису, району Мадейри, Вест-Індії, Бермудських островів, Південної Америки, Магелланової протоки, мису Горн, Австралії, Нової Зеландії, Індійського океану, островів Нової Британії, Японії, льодового бар'єру, Алеутських островів, острова Ванкувер тощо. За три з половиною роки «Челленджер» пройшов 69000 миль, виконав 362 гідрологічні

станції (на кожній станції виконувалися десятки вимірювань та відбір проб), провів 150 драгувань, відібрав перші 133 проби донних відкладів.

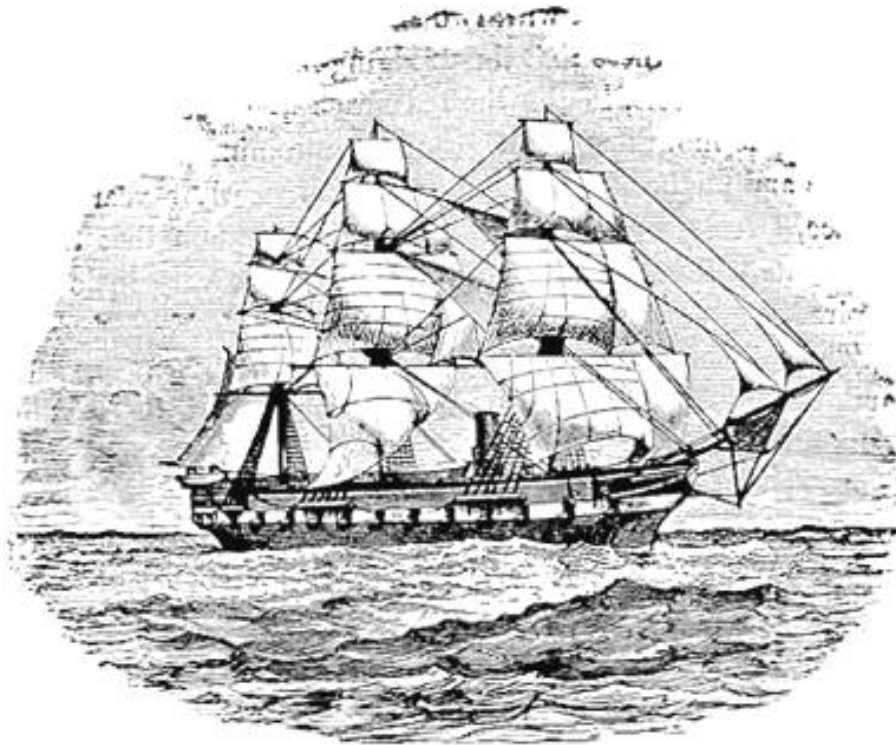

Рис. 1 Військовий корвет Британського королівського флоту «Челленджер»

21 травня 1876 р. «Челленджер» повернувся до Англії і кинув якір на рейді Спїтхеда. Експедиційна частина навколосвітнього рейсу була завершена і розпочалася камеральна обробка отриманого фактичного матеріалу. Рівно через 20 років після повернення «Челленджера», завдячуючи безперервній роботі 70 вченим у Британський музей був переданий останній із 50 томів опису матеріалів експедиції. Вони не втратили свого значення і нині. Не без підстав цей звіт називають «священним писанням глибоководної океанографії» [3].

У результаті експедиції на корветі «Челленджер» були отримані унікальні результати – з'ясовано, що життя існує на глибинах до 5 км, вивчено вертикальний розподіл температури, дослідження Меррея та Ренара призвели до появи класифікації ґрунтів морського дна. Дімар (Великобританія) за даними цієї експедиції підтвердив хімічний склад води Світового океану та перевершення в ній хлоридів. На основі цього в 1902 р. М. Кнудсен (Данія) розробив метод визначення солоності води за вмістом у ній хлору, а також таблиці солоності та щільності води.

У подальшому вагомий внесок у розвиток океанології здійснили російський адмірал С. О. Макаров (1849 – 1904), норвезький фізик і метеоролог В. Бьєркнес (1862 – 1951), шведський океанолог В. Екман (1874 – 1954), датський фізик М. Кнудсен (1871 - 1949), норвезький полярний дослідник Ф. Нансен (1861 - 1930). Авторами перших узагальнюючих наукових праць з океанології були німецький географ О. Крюммель (1854 – 1912) та російські вчені-географи В. І. Б. Шпіндлер (1848 – 1919) і Ю. М. Сокальський (1856 – 1940) та інші.

З другої половини 50-х років ХХ ст. розпочався розвиток всіх напрямів дослідження Світового океану. З 1955 р. здійснювалися значні міжнародні експедиції: з вивчення північної частини Тихого океану (Норпак, 1955), за програмою Міжнародного геофізичного року (1957 – 1958), вивчення екваторіальної зони Атлантики (Еквалент, 1963 – 1964), дослідження Куросіо (з 1965), вивчення тропічної зони Атлантики (Тропекс, 1974), дослідження вихрових утворень Гольфстріму (Полімоде, з 1976) та інші.

Підсумовуючи викладене, слід зробити узагальнюючий висновок: кругосвітній рейс на судні «Челленджер» відкрив нову еру, яка поклала початок спеціальним океанологічним експедиціям, створенню нових технічних засобів і методів спостереження та подальшої розбудови науково-дослідних організацій у різних країнах світу і міжнародних програм із дослідження Світового океану.

Список використаних джерел

1. Гюберлен М. Л. Исследователи моря (знаменитые океанографические экспедиции) / М. Л. Гюберлен. – Л.: Гидрометиздат, 1970. – 238 с.
2. Митропольський О. Ю. Науково-дослідний флот України (минуле, сучасне, майбутнє) / О. Ю. Митропольський, С. Г. Половка. Київ – Умань: РВЦ «Софія», 2008. – 166 с. (С. 34 – 36).
3. Освоение глубин океана: сб. научн. материалов / научн. ред. О. Окли. – М., 1971. – С. 115 – 146. – (Океанографические суда и глубоководные аппараты).